

# Hego-hegoaldeko euskaldunen nortea eta konortea

Diasporak bere ditu urrunaren estereotipoa, folk mindua eta mus txapelketak. Horien bila joaten denak ez ditu Montebideoko Aldaxka elkartean atzemanen. Bertan, laugarren belaunaldikoek beren burua aurkitu dute Euskararen mirail dinamikoan.

| ASISKO URMENETA |

BI ESTATU HANDIREN ARTEAN, hiru milioi pasa biztanleko herri bipila. Ezaguna egiten zaizula? Horra hor Uruguai, bere gain bezain burujabe, Brasil eta Argentinaz inguratutik. Estatu laikoa sortzez eta kirolez, bidaiia-agenzietako jomugetatik bazter, bertakoen izaera dauka aktibo baliosena. Zera, barka, jatorrizko bertakoak errepublika sortu berriak akabatu egin zituen arraheinki; eta azken txarruak –hala baizeritzaten– Europako zirkuetan ibili zituzten 1830eko hamarraldian, ñandu pareta lagun.

Honenbestez, txarruen eta guaranien arrastoa ez duzu toponimian eta azpegi batzuetan baizik kausituko.

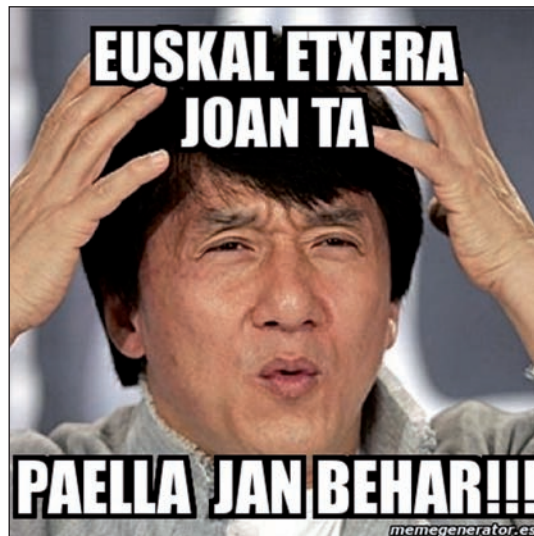
Mestizaia eta fusio arrakastatsuen ondorioz, jatorri europarra du nagusiki Uruguai biztanleriak: Espainia, Italia, Euskal Herria.

**Aldaxka elkarteko kideak. Eskuinean, Leonat Egiazabal Lehu.**

Eta izan ere, euskal presentzia biziki present dago. Han, euskaldun izenak adjektiboaren kategoria ere hartzen du: Bai, ni euskaldun xamarra naiz, vasco berdin burugogor izanki. Haurrek Vascolet edaten dute, eta nagusiek El Vasquito. Lehena, txokolate-hautsaren marka klasikoa, gerora Nestlék eresia, eta bigarrena ardo arras popularra. Muxika ez dugu gurutzatzerik izan, ez eta Galeano ere, baina Montebideon ezagutu ditugu Eizaga, Mendiharatz, Fagalde leinukoak, taxi ostatu eta merkatuan.

Euskal Herriko historia kritikoa egitekoa baita beti, lirikara jo dugu migrazioaren kasuan ere, zio politikoak aztertzeke partez; eta denboran, Uruguain atzeman ditugu Iparagirre urretxuarra, Oxalde bidarraitarra, eta Mendiaga aldudar-hazpandarra. Azken





honek honako bertso hauek paratu zizkion Iriarte Borda, orduko presidenteari: Ez zirela bakarrik vasco arropetan/ Euskaldun odola duzula zainetan.

Aldaxka Elkarteko partzuerrek alde egin dute euskal etxeetatik. Nonbait, jarrera txarra egotzi zaie euskaraz mintzatzeagatik. “Horrez gain, frekuentzia ezberdinetan gabiltza” diosku Leonat Egiazabal, Lehu, aldaxkakideak “Haien jomuga sosa eskuratzea da, baina ez dute proiektu zehatzik. Guk berriez, Euskara dugu iparra, eta euskal erroen arrapiztea bitarteko”. Elkartearen indarrak galde-turik, “Euskararen Eguna kari, 40 lagun elkartu ginen programa tinkoaren inguruan. Urtebete baizik ez daramagu martxan, eta honez gero dozena bat lagun biziki inplikaturik ari gara, balore kolektiboak lantzen eta hedatzen”. Joan den abenduan Euskal Zinemaldia antolatu dute Uruguaiako Zinematekarekin batera: 10 film euskaraz, espainieraz azpitolatuak, eta 2 zuzendari konbidaturik bertan; hitzaldiak unibertsitatean, hango eta hemengo sortzaileen topaketak, eta horiek guztiak Montebideo publikoaren arrapostu onez. Beste inongo parekorik bilatu nahi izatera, Hazparneko Zinegin litzateke haren haurride txipia. Montebideo 10.000 kilometrorra dago Kursaalera tapiz gorritik, Cape Town baino hegoalderaxeago. Alta, iparra argi: “Koxe Mendiagak Rio de la Platan sortu zuen Euskal Etxean boza emateko, euskalduna behar zen izan. Hots, euskaraduna, polise-miarik gabe. Berriki antolatu dute hitzaldia Mendiagaren etxean Euskal Herria esplikatzeko, eta Fernando Savater dute ekarri”.

“Jinen da gure aldia” zioen fundatzaileak, zer sentituko ote zukeen egoitzaren atarian

hiru banderok ikusirik: ikurriña, espainiarra eta asturiarra”. Diaspora antolatua zentzu-hustearen marka, sukar berria hedatzen ari da euskal etxeetan: paellada. Horretarako milaka euro xurgatzen omen dira eusko erakunde publikoetatik. “Har eta har, kolonia baten gisan. Guk eman egin nahi dugu, hartu duguna euskal mintzaidegoari itzuli, haren parte baikara”.

### Izen, eta ez izan?

Lehuk, beste hainbakanek bezala, euskaldundu du bere burua. Haren aitona aitona Irundik, eta amatxiren amama Ortzaizetik jin ziren Ameriketara; eta haien arrastotik hasi zen aspaldi, ikerka. “Nik 18 urtean euskal kolektiboa ezagutu dut, gerrako iheslari zaharrak, eta bertako euskaldun haiek. Gero etxean, amatxik hitz bitxi batzuk tartekatzen zituen, arkano gisa: profesora gezurra, ipurdibeltza, pitiri, eta holako”. Familiaren deituraren esanahiatik hasi zen bila, gero etorkia aztertu, azkaziekin kontaktatzea ere erdietsi zuen... “Orduan nintzen hasi arbasoen euskara ikasten, hemengo euskaldunberri batekin hastapenean, eta Lazkaon gero”. Barnetegian eman 7 hilabeteotan ordea, ez zen bidea bururatzen; komunitate konplexatua aurkitu omen zuen European. Hizkuntzarena ez baita deuskeria: “Gerran gara, eta konfliktuaren egunerokotasunean da irabazten, edo galtzen. Guk etxean jokatzeko dugu, eta garaitzera ateratu behar gara... Baina ez”. Gerra horretan

hitza daukagu arma, baina estrategiarik ez: “Gehien-goan zaudetenean, gutien-goaren alde egiten duzue; eta gehiengo galtzen duzuenean autourrikal-menduan itotzen zarete”. Eta egoeraren diagnosa gordina gero: “Bi hizkuntza ukipenean direnean luzaz, batak ordezten du bestea. Ez ikusiarena egin dezakegu, baina lausotzen ari gara, lurruntzen, desagertzen”. Hitzak norabide bakarrean sartzen dira, mintzaje batetik bestera beti; gero espresioak, ondorean esaldi osoak. “Plazer egin nahi diozue erdaldunari, eta zuen burua apaltzen duzue, hura gaintetik pasa dakizuen”. Irakasle anitzek, etsiaren etsiaz, azterketa gaintitzen irakasten dute. “Hizkuntzaren maila, *por el puto papel* ikastera derrigortuak diren funtzionario publikoen eskakizunaren arabera da: eskaxa eta herbala”. Eta lengoia horixe daukagu eredu: “Euskara sanoaz mintzo denari *kaxero* erraten zaio, eta goi mailako hizkera darabilenari, *ponpoxo* eta *pedante*”.

Egiazabalen arabera, aldiz, esparruak zabaldu egin behar ditugu: “Ghettoak gaintitu, hiztunen ahulezia sendatu”. Espainieraren makulua ezinbesteko egin omen zaigu “ikusi bestela bertsolarien finala. Euskara hutsa ez zaizue aski nonbait, eta espainieraren dialektalizaziora jo duzue”. Lehek bizitu egin zuen hori, Lazkaoetik Ortzaiztera joan zenean: “Alienigenak zitzaizkidan bertako ene senideak; alta, euskaldunak ziren, eta garbiak gero!” Hondoan, sakoneko gaia: “Batua lanabes baliosoa da, baina oraingo egunean bi batua dauzkagu, Pirinioaren alde banatan. Estatuen egitura administratiboa onartu eta onetsi egin duzue erlijioski, eta mugaren orban barnatzen duzue egunez egun”.

**Barre zarata bezain batua, irri azantza**

Hiztegiei begirada botatzea bezalakorik ez dago, Zazpiak Biga direla ohartzeko: Ipar Euskara/Frantsesa, eta Hego Euskara/Espainiera. Ez dago Lapurdi edo Nafarroa Behereko Euskara, espainierarekin aldezturik duen hiztegirik. “Gure azkaziakin komunikatu nahi genuen, eta frantsesez ez jakin. Lhanderen hiztegia arakatu genuen, hameka klasiko, paper zahar, kantutegi; eta Rio de la Platako espainierarekin dugu erkatu. Eskubide osoz, eta praktikotasunaren ize-



nean, Batua bat eta bakarra egitekotan: Nork erran lezake zarata dela batua, eta azantza euskalkia?”. Bidearen luzea, desikastea: “Hori erakatsi ziguten, mugaren logikatik betiere. Desikasi beharreko logika beretik: Iparralde eta Hegoalde bereizten dituenak iparra galdua du; aurreiritziz eginiko murru hori desegin behar du”.

Honez gero, ments zuten Ekialdeko hiztegia bururatzten ari da Lehu: dagoeneko

5000 sarrera baino haboro ditu, eta beti berriak biltzen ari. Inoiz argitaratzekotan, badute non egin: Paulo Matontek, Popolgorri, familiako inprimategian egiten du lan. Bera ere Aldaxkako talde eragileko partaide dugu. “Ni beti aitaitarekin identifikatu izan naiz: langilea, isila.

Gure azkaziak Pagolatik jinak ziren, Agerretarrak; Bordaberri diktadorearen aitaxirekin batera etorriak”. Paulok argitaratzen ditu Aldaxkako komunikazioak, afitxeak eta flyerak.

Diego Lorenzo, Peteko, taldeko diseinatzailea da, eta euskal errorik ez izanagatik ere, Aldaxkaren dinamikak erakarririk hurbildu da euskal mundura, uruguaitar anitz bezala. Umorea eta sorkuntzaren bideak jorratzen baitituzte elkarrekin, Hizkuntza biziberrituz: Herrialdeko toponimia apokrifoa asmatua daukate. “Bromaren giblean serio sak gara, euskaraz pentsatzen saiatzean egunerokotasunean. Euskalduna izatea gaur kontziente izatea da. Boterearen indar konzientziazale ororen gaintetik”. Birusaren aurkako talde klandestinoa armatu

dute: EPA (Euskadi paellaren Aurka). Klasikok orraztu dituzte, eta haien twittak tixertetan inprimatu, epelen akuilagailu.

Erljioa ere abiatu dute “Parabisu bakarra gizakia bere osotasunean izaki, eta euskara gako, egungo gizaki hits hau berriz osatzeko”, eta horretarako “Etsai borrokatu behar da egunero, bertsio eguneratu batean: erdarazalea eta euskararen mespretxuz jokatzeko duena, paellazalea, vasco-frances, edo español, edo celta, reptiliano, anunaki... Baikortasunez beti eta etsitu gabe, euskal hitza eta umorea beti ahoan”.

Europako panpa urrun haue-tatik, ez ote ditugu hego-hegoaldetar hauen karkaila-azantza ozenak bezain deskonplexatuak entzuten? ■

